

KOGNITIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL USULLARNING SAMARADORLIGI (EKSPERIMENTAL O‘RGANISH)

MUALLIF: Boynazarova Dilnozaxon Qahramonovna

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali

Psixologiya yo‘nalishi, 25–03 guruh, Masofaviy ta‘lim

Tel: +998 99 077 34 48

ILMIY RAHBAR: Halimjonov Abduqunduz Rahimjon o‘g‘li

ANNOTATSIYA: Ushbu maqola kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishda interfaol usullarning samaradorligini eksperimental tahlil qilishga bag‘ishlangan. Bugungi ta‘lim jarayonida talabalarning fikrlash faolligi, xotira jarayonlari, mantiqiy analiz va qaror qabul qilish qobiliyatlarini kuchaytirish eng muhim vazifalardan biri bo‘lib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Keys-stadi”, “Debat”, “Sinkveyn”, “Blits-savol” kabi interfaol texnologiyalarning talabalarning kognitiv jarayonlariga ta’siri ilmiy jihatdan o‘rganildi. Tadqiqot ikki bosqichda — diagnostika va rivojlantiruvchi eksperiment shaklida olib borildi. Eksperiment natijalari interfaol metodlar qo‘llangan guruhda e’tibor, xotira, tahlil qilish qobiliyati, ijodiy tafakkur va bilimni o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarining o‘rtacha 32–47% gacha oshganini ko‘rsatdi. An’anaviy dars usullaridan foydalangan nazorat guruhida esa bu ko‘rsatkich atigi 5–9% atrofida bo‘ldi. Tadqiqot natijalari interfaol metodlar nafaqat bilish jarayonlarini faollashtirishi, balki motivatsiyani kuchaytirishi va mustaqil fikrlashni rivojlantirishda ham o‘ta samarali ekanini tasdiqladi. Ushbu maqola interfaol usullarning psixologik mexanizmlari, ta‘lim jarayonidagi afzalliklari va amaliy tavsiyalari bilan boyitilgan.

ANNOTATION: This article explores the effectiveness of interactive methods in developing cognitive abilities through experimental research. In modern

education, enhancing students' cognitive processes—such as attention, memory, analytical thinking, logical reasoning, and decision-making—is considered a fundamental priority. For this purpose, the impact of interactive techniques such as brainstorming, cluster mapping, case study, debates, cinquain, and rapid questioning was systematically examined. The study was conducted in two stages: diagnostic (pre-test) and developmental experimental intervention. The results demonstrated that students who were taught using interactive methods showed a significant improvement of 32–47% in cognitive indicators, including memory retention, problem-solving, creativity, and attention stability. In contrast, the control group taught through traditional passive methods showed only a 5–9% improvement. These findings strongly support the idea that interactive methods make the learning process more dynamic, meaningful, and motivating. They also foster independent thinking and reinforce students' intrinsic interest in learning. The paper elaborates on the psychological mechanisms behind interactive learning, its pedagogical advantages, and practical recommendations for increasing cognitive development among students. The study concludes that interactive teaching is an effective psychological tool for developing higher-order cognitive abilities.

АННОТАЦИЯ: В статье рассматривается эффективность интерактивных методов в развитии когнитивных способностей на основе экспериментального исследования. Современное образование требует активизации мыслительных процессов студентов, укрепления памяти, развития аналитического и логического мышления, а также способности принимать решения. В исследовании изучалось влияние таких интерактивных методов, как «мозговой штурм», «кластер», «кейс-стади», «дебаты», «синквейн» и «быстрые вопросы» на внимание, память, креативность и способность к анализу. Эксперимент состоял из двух этапов: диагностического и развивающего. Результаты показали, что у студентов, занимавшихся по интерактивным методикам, когнитивные показатели повысились на 32–47%,

тогда как у контрольной группы, обучавшейся традиционными методами, улучшение составило лишь 5–9%. Эти данные подтверждают, что интерактивные методы делают учебный процесс более содержательным и мотивирующим, развивают самостоятельность и интерес к познавательной деятельности. В статье подробно описаны психологические механизмы интерактивного обучения, его преимущества и рекомендации по эффективному применению для развития когнитивных процессов.

KALIT SO‘ZLAR: Interfaol usullar, kognitiv qobiliyat, tajriba, хотира, tafakkur, motivatsiya, keys-stadi, tahlil.

KEYWORDS: Interactive methods, cognitive abilities, experiment, memory, thinking, motivation, case study, analysis.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Интерактивные методы, когнитивные способности, эксперимент, память, мышление, мотивация, кейс-стади, анализ.

KIRISH

Kognitiv qobiliyatlar insonning aqliy faoliyati, fikrlashi, idrok qilishi, eslab qolishi, tahlil qilishi va mantiqiy xulosa chiqarish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Bugungi globallashuv sharoitida ta’lim jarayonida kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish nafaqat psixologik, balki pedagogik muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ta’limda innovatsion, interfaol va talaba shaxsiga yo‘naltirilgan metodlardan foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini sezilarli oshiradi. Ayniqsa, talabalarning bilim olishga bo‘lgan ichki motivatsiyasini kuchaytirish, mustaqil fikrlash ko‘nikmasini shakllantirish va ijodiy yondashuvni rivojlantirishda interfaol usullar muhim o‘rin tutadi.

So‘nggi yillarda olib borilayotgan psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, passiv, faqat eshitish va qayta aytish orqali bilim berish usullari talabaning faolligini pasaytiradi, kognitiv jarayonlar esa sustlashadi. Aksincha,

interfaol metodlar orqali tashkil etilgan ta'lim jarayonida talaba faqat bilim oluvchi bo'lib qolmay, balki jarayonning faol ishtirokchisiga aylanadi. Bu esa idrokning tezlashishiga, xotiraning mustahkamlanishiga, mantiqiy fikrlashning shakllanishiga va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Interfaol metodlarning yana bir afzalligi shundaki, ular o'quvchilar o'rtasida muloqot, fikr almashish, bahs-munozara, tahliliy yondashuv va jamoaviy fikrlash kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Bu jarayonda talaba nafaqat o'zining fikrini ifodalaydi, balki boshqalarning fikrini tinglash, solishtirish, tahlil qilish va umumlashtirish ko'nikmalarini egallaydi. Bu esa kognitiv qobiliyatlarning to'liq rivojlanishiga olib keladi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — interfaol usullar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonining talabalarning kognitiv ko'rsatkichlariga ta'sirini aniqlash, ularning samaradorligini eksperimental tarzda tekshirish va ilmiy xulosalar ishlab chiqishdir. Tadqiqot jarayonida turli interfaol texnologiyalar qo'llanilib, talabalarning xotira, e'tibor, tahlil qilish, ijodiy tafakkur va mantiqiy fikrlash ko'rsatkichlaridagi o'zgarishlar o'rganildi. Olingan natijalar esa interfaol metodlarning psixologik ustunliklarini ochib beradi.

ASOSIY QISM

Asosiy qismda interfaol metodlarning mazmuni, ularning psixologik mexanizmlari, tadqiqot metodikasi, eksperiment jarayoni va natijalari keng yoritiladi.

1. Interfaol usullarning psixologik asoslari

Interfaol metodlar talabaning idrok, xotira, tafakkur va aqliy jarayonlarini faollashtiruvchi mexanizmlarga asoslanadi. "Aqliy hujum" metodida talaba qisqa vaqt ichida ko'plab fikrlar yaratishga majbur bo'ladi, bu esa ijodiy tafakkurni

rivojlantiradi. “Keys-stadi” metodida esa talabalar real vaziyatlarni tahlil qiladilar, muammo qo‘yadilar va yechim ishlab chiqadilar, bu jarayon esa amaliy tafakkur va mantiqiy fikrlashni shakllantiradi.

2. Tadqiqot metodikasi

Eksperiment 45 nafar talaba ishtirokida olib borildi. Ular eksperimental va nazorat guruhlariga ajratildi. Eksperimental guruhda darslar interfaol metodlar asosida tashkil etildi, nazorat guruhida esa an’anaviy usullar qo‘llanildi. Har ikki guruhning boshlang‘ich kognitiv ko‘rsatkichlari maxsus diagnostik testlar yordamida o‘lchandi.

3. Eksperiment jarayoni

Eksperimental guruh bilan 6 haftalik rivojlantiruvchi darslar o‘tkazildi. Har bir mashg‘ulotda turli interfaol metodlar qo‘llanildi. Misol uchun:

— 1-hafta: “Aqliy hujum” — tezkor fikrlash rivojlantirildi.

— 2-hafta: “Klaster” — tahlil va umumlashtirish ko‘nikmalari mustahkamlandi.

— 3-hafta: “Keys-stadi” — muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatlari kuchaytirildi.

— 4-hafta: “Debat” — dalillash, fikrni himoya qilish va argument yaratish ko‘nikmalari takomillashdi.

— 5-hafta: “Sinkveyn” — mantiqiy bog‘lanish yaratish ko‘nikmasi rivojlandi.

— 6-hafta: “Blits-savol” — tezkor fikrlash va xotira jarayonlari baholandi.

4. Natijalar

Эксперимент yakunida qayta diagnostika o'tkazildi. Natijalar quyidagicha bo'ldi:

- Xotira ko'rsatkichi 38% ga oshdi.
- E'tiborning davomiyligi 41% ga ko'tarildi.
- Mantiqiy tahlil qobiliyati 47% o'sdi.
- Tezkor fikrlash 32% ga yaxshilandi.

Nazorat guruhida esa 5–9% oralig'ida kichik o'zgarishlar kuzatildi.

Bu natijalar interfaol usullar kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishda juda samarali ekanini isbotlaydi.

TAKLIFLAR

Kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishda interfaol metodlardan muntazam foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. O'qituvchilarga mashg'ulotlarni muammoli vaziyatlar, keyslar, debatlar va ijodiy topshiriqlar asosida tashkil etish tavsiya etiladi. Talabalarning faolligini oshirish uchun har bir darsda kamida bitta interfaol texnika qo'llanishi lozim. Shuningdek, kognitiv jarayonlarni baholash uchun testlar va diagnostik metodlar muntazam o'tkazib borilishi kerak. Talabalarga jamoaviy ishlash, tahlil qilish va mantiqiy fikrlashni rivojlantiruvchi mashqlar berilishi maqsadga muvofiq.

XULOSA

Yuqoridagi tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol usullar talabalarning kognitiv qobiliyatlariga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu metodlar orqali talabalar nafaqat dars jarayonida faol ishtirokchi bo'ladilar, balki bilimlarni mustaqil o'zlashtirish, o'z fikrini asoslash va tahlil qilish ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Interfaol usullar idrok, xotira, tafakkur, e'tibor va mantiqiy tahlil

jarayonlarini rivojlantirishda samarali bo'lib, ta'lim jarayonining mazmunini boyitadi va sifatini oshiradi.

Eksperiment jarayonida kuzatilgan yuqori ko'rsatkichlar interfaol metodlar an'anaviy ta'lim usullariga nisbatan ancha samarador ekanini tasdiqlaydi. Talabalar o'rtasida fikr almashish, bahs-munozara, muammoli vaziyatlarda yechim topish kabi ko'nikmalarning shakllanishi ularning bilish jarayonlariga, kelajak kasbiy faoliyatiga va shaxs sifatida kamol topishiga katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Interfaol metodlar motivatsiyani oshiradi, o'quvchilarni faol o'rganishga undaydi va ta'lim jarayonini jonli, qiziqarli va mazmunli qiladi. Shu sababli, ushbu usullarni ta'limning barcha bosqichlarida keng qo'llash tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Hasanboyev J. Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar. Toshkent: Fan, 2019. — 240 b.
2. G'oziev E. Psixologiya: Umumiy kurs. Toshkent: O'qituvchi, 2020. — 356 b.
3. Yo'ldoshev Q., Usmonov S. Interfaol ta'lim metodlari. Toshkent: Innovatsiya, 2018. — 198 b.
4. Bruner J. The Process of Education. Harvard University Press, 2009. — 176 p.
5. Gagne R. Principles of Instructional Design. Cengage Learning, 2016. — 412 p.
6. Vygotsky L.S. Mind in Society. Cambridge University Press, 1978. — 159 p.